

מערך שיעור כיתה א

ראש השנה לאילן

המערך כולל הצעות לפעילויות בסיס לט"ו בשבט, להכרות עם המועד ומנהגיו, כולל הקניית מושגים בסיסיים לגבי עולם הצומח בכלל ועצים בפרט.

- תעודת זהות לחג – שמות החג, תאריך, מנהגים.
- חלקי העץ וסוגי עצים.
- שירים וסיפורים על עצים.

שיעור 1 - הכרות עם העץ

1. מבנה העץ- הסבר על חלקי העץ ותפקידם

העץ

אני הוא העץ הביטו אליי,
הבא נמנה את כל חלקיי,
זהו הגזע החום העבה ומעליו ענפים.
כן, ענפים ועליהם עלים ירוקים חינניים,
וגם פירות וגם פרחים,
ומתחתי מסתתרים שורשים.

השורשים – חלק העץ הנמצא באדמה. תפקידו לספוג את המים וחומרי המזון מהקרקע, להזנת העץ. כמו כן השורש מחבר את העץ לקרקע ומייצב אותו שלא יעקר.

הגזע – החלק המרכזי הנושא את גוף העץ. הגזע חזק ויציב כדי שיוכל לשאת את הענפים העלים והפירות. הגזע מקשר בין השורשים לענפים ולעלים, ותפקידו להוביל מים ומזון מהקרקע לעלים.

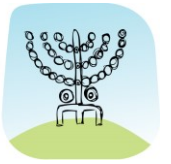
ענפים – המשך הגזע המסתעף לכיוונים שונים. הענפים נושאים את העלים, הפרחים והפירות של העץ.

עלים – בדרך כלל ירקרקים, ותפקידם לייצר מהאוויר (דו תחמוצת הפחמן) ומן המים, בעזרת אור השמש, חומרים המשמשים מזון לעץ. העץ נושם באמצעות העלים ומאייד חלק מהמים שספג. ישנם עצים שעליהם נושרים בתקופת השלכת ובאביב הם מלבלבים, צומחים מחדש. עצים אלו, כמו תאנה, שקד, נקראים עצים נשירים. עצים שעליהם נשארים כל השנה כמו החרוב או הזית, נקראים עצים ירוקי עד.

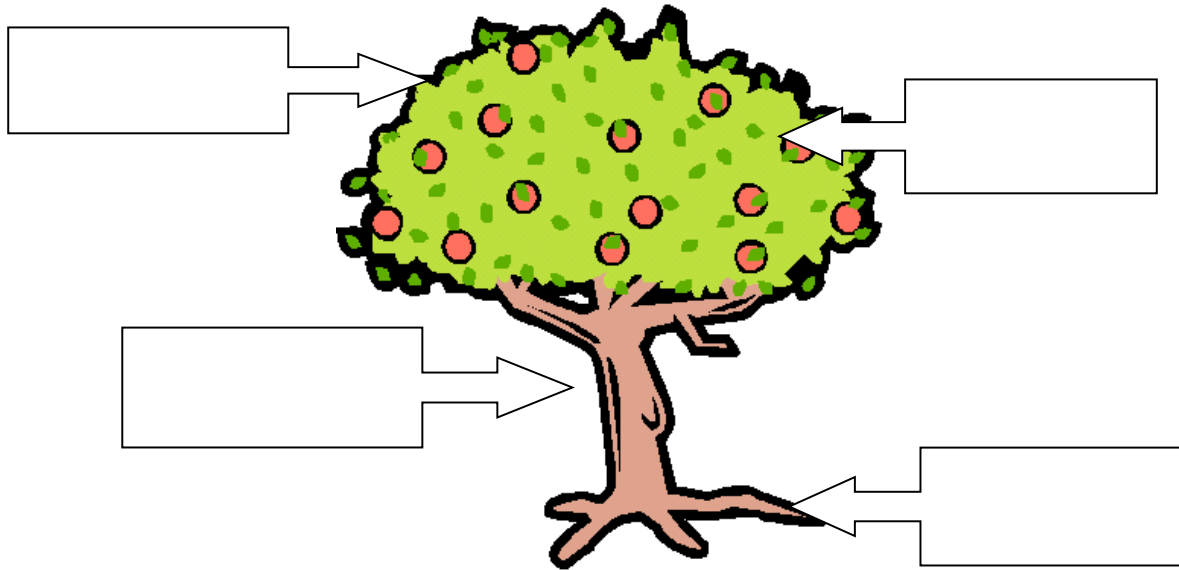
ניצנים ופרחים – הניצנים הם הבלוטות הקטנות הגדלות על הענפים ומהם מתפתחים הפרחים. הפרחים צבעוניים בדרך כלל, ויש בהם עלי כותרת, אבקנים, ועלי. תפקידם של הפרחים להפרות את העץ וליצור זרעים שיתפתחו לעצים חדשים.

פירות וזרעים – הפירות מתפתחים מהפרחים והם מכילים את הזרעים. הפרי הוא המעטפת שמשמשת להזנת הזרע ממנו מתפתח עץ חדש. הזרעים מתפזרים סביב העץ או נישאים למקומות אחרים, הם נקלטים באדמה ובעזרת מים הם נובטים והופכים לצמח חדש.

חלקי העץ ותפקידיהם

כתבו את שם החלק במקום המתאים על-פי החץ

עלים, שורשים, גזע, פרי

חברו בקו את חלק העץ ותפקידו

תפקידים	חלקי העץ
הובלת מים ומזון לעלים	עלים
הפריית העץ לצורך יצירת פרי וזרע	ענפים
ייצוב העץ והחזקת הענפים והעלים	שורשים
חיבור לקרקע	פרחים
יצירת חומרי העץ מהשמש, האוויר והמים	פרי
מעטפת לזרע ליצירת עץ חדש	גזע

שיעור 2 – אגדות על חלקי העץ

1. פתיחה – סיפורים על חלקי העץ

סיפור על שורשים- אהבת הקטלב והיונה

פעם הייתה יונה שחיה בהר הכרמל. היונה הייתה חברתו של עץ הקטלב שצמח בוואדי. כל יום הייתה היונה עפה במורד הכרמל לספר לקטלב על המראות הנפלאים שהיא רואה במעופה מעל הכרמל ובמסעותיה. פעם הרחיקה היונה לעוף ולא שבה ימים ושבועות. הקטלב התגעגע ליונה וגם התקנא בה והתאווה לראות את הנופים בעצמו. הוא החליט לעלות לראש ההר. במאמץ אדיר עקר עצמו מן האדמה והחל לטפס במעלה ההר. במהרה נהיה אדם ממאמץ, שריריו נתפסו ושורשיו נתקעו. כאשר עפה היונה לחפש את חברה הקטלב בוואדי, לא מצאה אותו. היא עפה וחפשה אותו לפתע הבחינה בו במעלה ההר באמצע הדרך והוא אדם כלו. "מה אתה עושה?" שאלה היונה. "התגעעתי אליך" ענה הקטלב "ורציתי לראות בעצמי את כל מה שאת מספרת לי עליו". "אין לך מה לדאג", ענתה היונה "יותר לא אעזב אותך". מאז גזע הקטלב אדם והוא גדל בהר אבל רק עד גבה מסים.

סיפור על גזע – עץ הזית מתאבל (אגדת עם)

כשמת שלמה המלך, התאבלו כל בעלי החיים והצמחים. בעלי החיים בכו וסרבו לאכל. העצים השירו את עליהם ולא נתנו פרות. הם סחו ביניהם על אודות טוב-לבו של המלך שלמה. רק הזית שתק ועליו לא נשרו. הטילו העצים חרם על הזית, שלא דבר בשבחו של המלך. יום אחד נשמע רעש אדיר. כל העצים הפנו מבטם לכיוון הרעש, והנה גזעו של עץ-הזית מבקע. אמרו זה לזה: הזית התאבל יותר מאתנו על שלמה המלך. בסתר-לבו התאבל ולבו סבל עד שהתבקע. ומאז ועד היום גזעו של כל עץ-זית עתיק חלול ומבקע מרב כאב-לבו של הזית על מותו של שלמה המלך.

סיפור על פריחה – השקד השקדן

שבועיים לפני ט"ו בשבט, יורד מלאך הצמחים, צמחיאל להעיר את העצים הישנים, גשמים חזקים יורדים, רוחות קרות נושבות, וכל העצים עומדים ערמים. ישן הרמון, ישן המשמש, ישן גם האפרסק. גם השקד ישן כשהוא עומד, בשלכת אין עליו אפילו עלה אחד, והוא שקוע בשינה עמקה. בא המלאך צמחיאל אל הרמון, נוגע בו ואומר: רמון, רמון, אולי כבר התעורר משנתך ותפתח את הפרחים האדומים שלך, לכבוד החג? עונה הרמון מתוך שנה: קר לי קר, סערה בחוץ וגשם חזק יורד, אמשיך לישן, עד חדש אייר.

בא המלאך אל המשמש, משש, משש ובקש: משמש, משמש, אולי התעורר משנתך ותפתח את פרחי הלבנים לכבוד החג? ענה המשמש מתוך שינה: עלי נשרו ואני ערם, גשם יורד וקר לי קר, אשמר את פרחי לאדר.

בא המלאך צמחיאל גם לאפרסק, דגדג ואמר: אפרסק, אפרסק, התעורר משנתך ופתח פרחי הורודים לכבוד החג. ענה האפרסק, גם הוא מתוך שינה: ישנתי רק מעט, ובחוץ יורד ברד, אישן עוד קצת, רק עד האביב, אז אפתח את הפרחים שלי.

בא המלאך אל השקד, לטף אותו ואמר: שקד, שקדי, כל העצים עצלים, אינם רוצים להתעורר ואינם רוצים להתקשט, לכבוד חג ט"ו בשבט, אולי אתה התעורר ותבשר לילדים את בוא החג? מיד פוקח עינים השקד, צוחק לקראת המלאך ואומר: די לי לישן, אתעורר ראשון, ולכבוד החג אתקשט בפרחים ואשמח את הילדים.

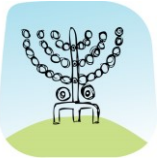
סיפור על הפרי – נוטע התאנים (מדרש תנחומא)

מעשה באדריאנוס המלך שהיה עובר למלחמה והולך עם הגיסות שלו להלחם על מדינה אחת שמרדה עליו. מצא זקן אחד שהיה נוטע תאנים. אמר לו אדריאנוס, אתה זקן ועומד וטורח ומתיגע לאחרים. אמר לו: אדוני המלך, הריני נוטע. אם אצכה, אכל מפרות נטיעותי, ואם לאו, יאכלו בני. עשה שלוש שנים במלחמה וחזר. מצא לאותו זקן באותו מקום. מה עשה אותו זקן, נטל סלסלה ומלא אותה בכורי תאנים יפות וקרב לפני אדריאנוס.

אמר לפניו: אדוני המלך, קבל מן עבדך. אני הוא אותו הזקן שמצאת אותי בהליכתך, ואמרת לי: אתה זקן מה אתה מצטער, עומד ומתיגע לאחרים. הרי כבר זכני המקום לאכל מפרות נטיעותי, ואלה שבתוך הסלסלה מהן מנתה. מיד אמר אדריאנוס לעבדיו: טלו אותה ממנו ומלאו אותה זהובים, ועשו כך.

לפיכך לא יבטל אדם מן הנטיעות. אלא כשם שמצא, עוד יוסיף ויטע, אפילו יהיה זקן.

2. הכרות עם סוגי עצים

- עצי פרי ועצי סרק/נוי - עצים שפרותיהם ניתנים לאכילה על-ידי אנשים, נקראים עצי פרי. עצים שפרותיהם אינם ניתנים לאכילה על-ידי אנשים נקראים עצי סרק (סרק= דמי, כמו, לא אמיתי) או עצי נוי (נוי= קישוט יופי).
- נשירים וירוקי עד - עצים שעליהם נושרים בשלכת, לקראת החורף, וצומחים להם עלים חדשים באביב, נקראים נשירים. עצים שעליהם אינם נושרים בבת אחת על-פי עונה, והם נשארים ירוקים כל השנה, נקראים ירוקי עד.
- עצים ושיחים - העץ הוא גבוה, בעל גזע רחב, ענפיו מתחילים בגובה והם רחוקים מהאדמה. העץ נראה צר, וענפיו מרווחים יותר. השיח נמוך, גזעו דק, ענפיו מתחילים נמוך מאוד, קרוב לאדמה. השיח נראה רחב וענפיו צפופים.

משימה – מיינו את הצמחים הבאים בטבלאות לפי הסוגים

עצי פרי	עצי סרק/נוי

תפוז, אורן, ארז, חרוב, רימון, סיגלון, זית, אדזדרכת, אלון, אלה, גפן, יסמין, ליבנה, ברוש, אגס, בננה, פיקוס

נשירים	ירוקי עד

לימון, אורן, ארז, חרוב, רימון, שקד, זית, גפן, ברוש, אגס, תמר, אבוקדו, תפוח, שזיף, איקליפטוס, תאנה

שיחים	עצים

אשכולית, תמר, מורן, ארז, אלון, אלת המסטיק, ברוש, יסמין, תאנה, ביגונביליה, הדס, אקליפטוס, אורן

שיעור 3 – פעילות יציאה עם שיר וסיפור על עצים

הצעות לפעילויות עם השיר 'איך זה להיות עץ', ועם הסיפור 'האורן שלא שמח בחלקו'

- סימון מילים הקשורות לחג או לעצים בטקסט.
- השלמת מילים חסרות.
- חלוקת הטקסט לחלקים, לתמונות, לצייר את הטקסט.
- המחזה של השיר/ הסיפור.

איך זה להיות עץ/ דתיה בן דור

פעם שאלתי עץ:	פרפרים לי נושקים,
עץ, איך זה להיות עץ?	מלטפת הרוח,
אתה בודאי מתלוצץ	ולנגד עיני כל האפק פתוח.
אמר העץ	ובלילה, כשכלם ישנים אז מה?
לא ולא אמרתי	בלילה אני מאזין לדממה
ברצינות גמורה.	ושומע
זה טוב או רע?	איך נושמת האדמה,
רע? תמה העץ, מדוע?	איך פרות מבשילים,
ולא אכפת לך שאתה תקוע כל השבוע?	איך יורדים הטללים
אינני תקוע.	ובתוך ענפי ישנים גוזלים
אני הרי נטוע.	ואני שומר על שנתם
ולא מתחשק לך לפעמים ללכת לבקר חברים,	אני אוהב אותך עץ אמרתי
או לראות מה נשמע במקומות אחרים?	והלכתי אל גני
אין לי כל צרך לנווד ולנוע.	ונטעתי לי עץ מול חלוני
צפרים מזמרות לי באפן קבוע,	

הארן שלא שמח בחלקו / בלה ברעם (עיבוד: לאה.ס. עפ"י ילקוט ט"ו בשבט, מדור הגנים הבינקיבוצי)

בהרי הגליל צומח יער. וביער עצים לרב, שיחים צפורים שמנתרות ומציצות בשמחה. ביער הזה גר שר היער. הוא מטיל ומקשיב לקולות. ערב אחד יצא לטיל, והנה בקצה היער עומד שתיל ארן ובוכה. שאל אותו שר היער: "למה אתה בוכה ארן יקר?"

"לכל העצים נתת עלים רכים רעננים ורק לי מחטים דוקרניות. אני רוצה עלים של זהב, מבריקים נוצצים ואני אהיה יפה מכל העצים". חיק ל עצמו שר היער ואמר: "טוב, מחר עם בקר יהיו העלים שלך מזהב." כך אמר והלך... הארן הקטן נרדם. עם בקר התעורר והנה העלים שלו... מזהב.

כמה יפה הוא הארן, אמרו כל העצים, אין יפה ממנו... עוד הוא שמח, והנה מגיע איש ושק על גבו. "אוהו, עלים מזהב, כמה יפים ונוצצים הם" אמר האיש. נגש וקטף את כל העלים, מלא את השק, והלך שמח ומאשר לדרכו. נשאר הארן הקטן בוכה ומתייפח...

שמע זאת שר היער, התקרב אל הארן ושאל: "למה אתה בוכה ארן יקר?"

איני רוצה עלים של זהב. תן לי עלים מבריקים של זכוכית- שקופים, נוצצים, ואני אהיה היפה מכל העצים."

חיק לעצמו שר היער ואמר: "טוב, מחר עם בקר יהיו העלים שלך מזכוכית."

ארן הקטן נרדם. עם בקר התעורר והנה, העלים שלו... מזכוכית.

כמה יפה הוא הארן, אין יפה ממנו, אמרו כל העצים.

עוד הוא שמח ומאשר והנה.. רוח שובב משתולל בין העצים... נפלו כל העלים ארצה ונשברו. נרגעה הרוח והארן הקטן נשאר עירם וקרם. בכה הארן והתייפח. הגיע שר היער אל הארן... ושאל את הארן: "למה תבכה ארן יקר?"

"איני רוצה עלי זכוכית שקופים- מבריקים. תן לי עלים רכים ירקים, כמו כל העצים."

חיק לעצמו שר היער ואמר: "טוב, מחר בבקר תהיה לבוש בבגד ירק."

וכך היה. הארן הקטן נרדם וכשהתעורר עם בקר, ראה והנה יש לו בגד רענן ירק.

וכל העצים שבהרי הגליל מתלחשים כמה יפה הוא הארן... עוד הוא גאה ומאשר ופתאום... מי זו באה בקפיצה? עזה פזיזה, עולה ומטפסת על הארן: איזה עלים ירקים, כמה טעימים, כמה רכים ומתוקים... וכך לחכה עזה-פזיזה את כל העלים וחזרה שבעה ועליזה. בכה ארן והתייפח.

שמע את בכיו שר היער שוב הגיע אל הארן ושאל: מה לך ארן יקר? למה אתה בוכה?"

ענה ארן ואמר: "איני רוצה עלים רכים ורעננים, אני רוצה בחזרה את עלי המחטים הדוקרניות. אגדל לי ואף אחד לא ירע לי."

והי ערב והי לילה, והארן הקטן נרדם. בבקר קם והנה העלים שלו עלי- מחטים, ארכים, חדים למאות ולאלפים, והארן הקטן מאשר ושמח בחלקו עד היום הזה.

